

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'367

Бісовецька Л. А.

Рівненський державний гуманітарний університет

Козицька О. А.

Рівненський державний гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ РЕЧЕНЬ У КОНФЕСІЙНОМУ СТИЛІ

Статтю присвячено вивченню складних багатокомпонентних речень у текстах конфесійного стилю. Означені речення дедалі активніше використовують в текстах релігійної тематики. З'ясовано, що центральними з-поміж ускладнених неелементарних речень є структури з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю. Характерною особливістю предикативних компонентів контамінованих речень релігійної тематики є їхнє ускладнення звертаннями та вставними словами. Основна функція таких конструкцій – передати великий обсяг інформації.

Ключові слова: конфесійний стиль, тексти релігійної тематики, складне багатокомпонентне речення, контаміновані утворення, стилістичне навантаження.

Постановка проблеми. Загальна типологія складних багатокомпонентних речень залишається актуальним питанням сучасної лінгвістики. Специфіку синтаксичної організації складних багатокомпонентних речень (СБР) досліджували українські та зарубіжні мовознавці [1; 2; 4; 5; 9; 11]. Предметом їхнього аналізу постали СБР художнього та публіцистичного стилів. Віднедавна такі структури стали активно траплятися в межах конфесійного стилю.

В українському мовознавстві традиційно виділяють п'ять стилів: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, розмовний. Але поряд із ними існує ще один стиль, який обслуговує релігійні потреби як окремої людини, так і всього суспільства. Це – конфесійний стиль (суттєві ознаки в основному сформувалися за часів Київської Русі, активно розвивався у XVI – XVII ст.). Конфесійний стиль, як зазначає Н. С. Приходна [10, с. 37], повернувся в українську мову, звідки був усунутий разом із секуляризацією релігійного життя з кінця 20-х до початку 90-х р.р. XX століття, порівняно

недавно, тому його висвітлення не здобуло ще належного місця у посібниках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві окремі аспекти багатокомпонентних синтаксичних структур досліджувалися в працях С. П. Бевзенка, А. П. Грищенка, І. К. Кучеренка, М. В. Симулика. Глибокий аналіз багатокомпонентних речень подано у працях К. Ф. Шульжука [13; 14]; формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць дослідила Н. В. Гуйванюк [2]; роль складних багатокомпонентних речень в організації текстів сучасної української художньої прози проаналізувала Л. М. Марчук [8]; складні сполучниково-безсполучникові багатокомпонентні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковістю студіювала Н. М. Дзюбак [4].

Відродження духовності, національних морально-етичних засад сприяли тому, що в підсистемі функціональних різновидів мови стали виокремлювати конфесійний стиль, досліджувати його становлення, з'ясовувати диференційні ознаки, роль у розвитку та функціонуванні нової

української літературної мови тощо (В. Німчук, Г. Арполенко, Н. Дзюбишина-Мельник, В. Задорожний, Н. Пуряєва, Т. Мороз, В. Статєєва та ін.). Однак складні багатокomпонентні речення в текстах конфесійного стилю ще не були предметом спеціальних розвідок.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження формально-синтаксичної структури складних багатокomпонентних речень у текстах конфесійного стилю, як-от: «Молитви Хрестового Походу» [9], «Дев'ятниця до Богородиці, що розв'язує вузли» [3], «Маленькі квіти», або розважання над сторінками Св. Терези від Дитятка Ісус Пресвятого обличчя» [7].

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві складні багатокomпонентні утворення широко представлені в текстах художнього та публіцистичного стилів. Найбільш докладна характеристика цих речень представлена К. Ф. Шульжуком, який визначав їх як багаторівневу поліпредикативну конструкцію в системі складного речення, структурний мінімум якої для різних моделей становить три-п'ять предикативних компонентів, поєднаних за допомогою двохчотирьох сполучних засобів зв'язками сурядності, підрядності чи їхніми різновидами – супідрядності, послідовної підрядності, їхніми комбінаціями [14, с. 67]. Дослідник виокремив три типи таких речень: структури з однорідною супідрядністю, з послідовною підрядністю та неоднорідною супідрядністю.

Найактивніше з-поміж СБР у текстах художнього та публіцистичного стилів функціонують речення з однорідною супідрядністю та конструкції з послідовною підрядністю. Дещо менш активно трапляються структури з неоднорідною супідрядністю. Тексти конфесійного стилю, на відміну від вказаних вище, продукують моделі речень з послідовною підрядністю. Напр.: *«Даруй їм силу, щоб протистояти спокусам сатани, що спокушатиме їх через привабливість заперечувати існування гріха»* (Молитви Хрестового Походу). Друге місце за активністю функціонування посіли структури з однорідною супідрядністю. Напр.: *«Відкрий їм очі, щоб побачили Істину, щоб Джерело Твого Божественного Милосердя вилилося на них і покрило їх променями Твого Милосердя»* (Молитви Хрестового Походу № 60). Дещо рідше натрапляємо на конструкції з неоднорідною супідрядністю, як і в попередніх двох стилях. Напр.: *«Зміцни усіх нас, дорогий Ісусе, які моляться за душі усіх дітей Божих і даруй нам Благодать витримати страждання,*

які можуть бути дані нам за часів боротьби» (Молитви Хрестового Походу № 120).

У межах СБР тексти релігійної тематики представляють контаміновані складнопідрядні багатокomпонентні речення (КСБР), які широко функціонують у художньому та публіцистичному стилі і дедалі активніше використовуються у конфесійному стилі. Такі моделі кваліфікуємо як полізв'язкові, оскільки в них виокремлюють різноманітні семантико-синтаксичні відношення між частинами і компонентами. Предикативні одиниці контамінованих утворень взаємодіють між собою, формуючи зміст і забезпечуючи функцію цілого речення, що уможливило стверджувати про їхню змістову та граматичну залежність: одні з них пояснюють, а інші пояснюються. Об'єднуючись у контаміновану конструкцію, предикативні одиниці групуються в більш складні структури і виокремлюються як компоненти або блоки, зумовлюючи різнотипний граматичний зв'язок між частинами складного речення.

В українському мовознавстві вперше окреслив і частково описав такі структури К. Ф. Шульжук [13; 14]. За його класифікацією, виокремлено сім моделей КСБР: конструкції з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, з послідовною підрядністю і однорідною супідрядністю, з подвійною супідрядністю, з подвійною супідрядністю і послідовною підрядністю, з послідовною підрядністю і подвійною супідрядністю, з неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, з послідовною підрядністю і неоднорідною супідрядністю.

Центральними з-поміж ускладнених неелементарних речень є структури з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, як і в текстах художнього та публіцистичного стилів. Предикативні компоненти найактивніше розташовуються в такому порядку: головна частина – підрядні речення. Сполучуваність компонентів у структурах із однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю визначається тісним (двобічним) зв'язком підрядних, унаслідок чого виникає складна підрядна частина. Основною формою реалізації є чотирикомпонентна конструкція. У таких реченнях підрядне другого ступеня може вживатися як після першого, так і після другого однорідного супідрядного. Напр.: *«Охорони нас Господи від зла, захисти нашу віру, щоб ми могли поклонятися Тобі зі свободою, яка нам потрібна, щоб любити і величати Тебе на віки віків»* (Молитви Хрестового Походу № 42); *«Позбав мене від гріха гордині і молися, щоб мені було про-*

щено всі минулі гріхи, щоб моя душа очистилась і щоб я зробив все, щоб отримати Дар Святого Духа» (Молитви Хрестового Походу № 74).

Модель із послідовною підрядністю і однорідною супідрядністю є менш поширеною конструкцією в текстах конфесійного стилю. Основний варіант розташування предикативних одиниць: головне речення – блок підрядних. У таких реченнях наявна лише одна ланка послідовної підрядності, на відміну від структур з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, в яких головна частина безпосередньо пов'язана з кількома компонентами послідовного підпорядкування.

Збільшення кількості підрядних частин відбувається внаслідок розширення ряду однорідних супідрядних або послідовно підпорядкованих підрядних. Основним репрезентантом є багатокомпонентна структура, чотирикомпонентне або п'ятикомпонентне утворення, де поєднано послідовна підрядність (провідний зовнішній підрядний зв'язок) і однорідна супідрядність, для якої характерний сурядний зв'язок, функціонує досить обмежено, на відміну від художнього та публіцистичного стилів, де такі структури широко представлені. Пор.: «Зроби мене сильним і захисти Благодаттю, щоби я не зупинявся навіть тоді, коли втомлений, коли мені бракує сил і коли стою перед лицем усіляких труднощів, які чекають на мене, коли я невтомно працюю, щоби допомогти Тобі врятувати людство» (Молитви Хрестового Походу № 92). «Але де приткнутись, коли здавалося, що звідусіль проженуть, що мільтон може спіймати тебе і кудись відпровадити?» (І. Микитенко).

Менш активно представлені конструкції з подвійною супідрядністю. Для них характерне поєднання двох типів супідрядності: неоднорідної і однорідної. Визначальним у таких реченнях є зв'язок неоднорідної супідрядності. Типовим виступає такий варіант розміщення предикативних одиниць: підрядні речення – головна частина – підрядні речення, тобто головна частина знаходиться в інтерпозиції, «обрамляючись» підрядними з обох боків. Як і в текстах художнього і публіцистичного стилів, чотири-, п'ятикомпонентна конструкція – основна форма реалізації цієї моделі, а структури з шести–восьми компонентів є напіврегулярними. Напр.: «Мені здається, що коли б маленька квітка вміла говорити, вона би щиро сказала про те, що Бог зробив для неї і не намагалася би приховати Його благословення... і що лише Його милосердя вчинило все добрим» (Щоденник св. Терези); «Як сонце світить одночасно на великий кедр і на кожну

маленьку квітку – ніби для кожного зокрема, ніби вони одні-єдині на цілій землі – так і наш Господь турбується про кожну окрему і то з такою любов'ю, ніби лише нею перейнятий, ніби тільки для неї живе...» (Щоденник св. Терези).

Конструкції з неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю та з послідовною підрядністю і неоднорідною супідрядністю вживаються рідко в текстах конфесійного стилю, активніше вони представлені в публіцистичному та художньому стилях. Для таких утворень розміщення предикативних компонентів подібне до розміщення предикативних частин конструкцій з подвійною супідрядністю. З-поміж таких моделей на нашому матеріалі зафіксовано структури з п'яти-шести компонентів. Пор.: «Віримо, що Мати Божя, яка розв'язує вузли, розв'яже чимало й тих, які існують в Україні – в суспільстві, в родині, в особистому житті кожного, хто буде молитися дев'ятницю» (Дев'ятниця до Богородиці, що розв'язує вузли).

Речення з подвійною супідрядністю і послідовною підрядністю та з послідовною підрядністю і подвійною супідрядністю на нашому матеріалі не зафіксовано. Однак такі структури дедалі активніше застосовують у текстах публіцистичного та художнього стилів. Можуть траплятися структури, що складаються з одинадцяти компонентів. Пор.: «І віддихуючи після пережитого страху, чекаючи, поки заспокоїться її серце, дівчинка раптом подумала, що, може, вона й нерозумна, що, може, вона надто страхопудна й чинить неправильно, але нікому-нікому в світі вона не розкаже про тітку Анполінарію, нікому не перекаже тієї розмови, яку так негречно сьогодні підслухала, бо є речі, які, може, й не збагнути її дурненькій голівці, але в які вона не повинна втручатися, бо вчинить ще гірше від отого нечемного підслуховування» (В. Шевчук).

Характерною особливістю функціонування контамінованих утворень є їхнє переважне вживання в художньому стилі. Саме тому вони можуть мати різні значеннєві відтінки, неоднакове стилістичне навантаження та відмінний стилістичний малюнок. Складні багатокомпонентні контаміновані конструкції становлять порівняно невелику групу в межах складних багатокомпонентних речень. Особливості синтаксичної структури, семантичної організації, специфічний статус контамінованих моделей у системі основних комунікативних одиниць та багаті виражальні можливості уможливили їхнє дедалі активніше використання в конфесійному стилі.

Усі предикативні компоненти переважно однотипні за метою висловлювання. Об'єднуючись у контаміноване речення, вони завжди мають чітко виражений граматичний центр. Він може бути представлений двома головними членами (двоскладне речення) або одним головним членом (односкладне речення). Найактивніше поєднуються односкладні і двоскладні структури. Напр.: *«Якщо моє прохання не може бути вислухане, тоді наповни мене Благодаттю Визнання, що Твоя Свята Воля є для блага моєї душі і щоби я залишався вірним Твоєму Слову завжди з добрим і вдячним серцем»* (Молитви Хрестового Походу № 148).

Із односкладністю / двоскладністю предикативних одиниць тісно пов'язане питання повноти / неповноти та поширеності / непоширеності. У текстах конфесійного стилю зазвичай всі контаміновані утворення містять предикативні компоненти поширеного характеру, непоширеним може бути головне речення. Ознака повноти / неповноти предикативних одиниць пов'язана з пропуском одного чи кількох членів речення (підмета, присудка або другорядних членів). Напр.: *«Мати Спасіння, молися, щоб всі душі врятувалися і прийняли любов і Милосердя, що будуть проявлені Сином Твоїм, Господом нашим Ісусом Христом, який приходить в черговий раз, щоб врятувати людство і дає нам можливість вічного спасіння»* (Молитви Хрестового Походу № 17).

Характерною особливістю предикативних компонентів контамінованих речень релігійної тематики є їхнє ускладнення звертаннями та вставними словами. Звертання можуть розташовуватись у центрі конструкції або на її початку. Напр.: *«Прошу, дай мені і всім тим, хто прославляє Тебе, дорога Мати, і хто поширює Медалик Спасіння, усілякий захист від лукавого і всіх тих, хто відкидає Милосердя Твого улюбленого Сина Ісуса Христа і всі Дари, які він заповідає людству»* (Молитви Хрестового Походу № 154); *«Мати Спасіння, молися, щоб всі душі врятувалися і прийняли Любов і Милосердя, що будуть проявлені*

Сином Твоїм, Господом нашим Ісусом Христом, який приходить в черговий раз, щоб врятувати людство і дає нам можливість вічного спасіння» (Молитви Хрестового Походу № 19).

У релігійних текстах здебільшого предикативні компоненти контамінованих структур мають спонукальну інтонацію, на відміну від речень художнього стилю, де основними є конструкції розповідного характеру. Пор.: *«Вітець Гордій зрозумів, що Ларій смертельний ворог воєводи, що він є сокирою, що має висіти завжди над його головою»* (М. Івасюк); *«Допоможи мені чути, Ісусе, коли говорить Твій Голос і наповни мене Твоїм Святим Духом, щоб я міг розрізнати Істину Твого Слова, коли Ти звертаєшся до людства»* (Молитви Хрестового Походу № 12).

Конфесійний стиль сучасної української літературної мови, на думку Т. Жалко [6], всупереч колишнім заборонам і нинішнім конфесійним незгодам церков зберігає основні риси класичної сакральної мови: урочистість, канонічність словоформ і конструкцій, сталість жанрів.

Висновки і пропозиції. Аналіз текстів конфесійного стилю свідчить про широке використання складних багатокомпонентних речень та контамінованих конструкцій. Усі предикативні компоненти переважно однотипні за метою висловлювання. Об'єднуючись у контаміноване речення, вони завжди мають чітко виражений граматичний центр. Він може бути представлений двома головними членами (двоскладне речення) або одним головним членом (односкладне речення). Характерною особливістю предикативних компонентів контамінованих речень релігійної тематики є їхнє ускладнення звертаннями та вставними словами. Особливості синтаксичної структури, семантичної організації, специфічний статус контамінованих структур у системі комунікативних одиниць та багаті виражальні можливості уможливує використання таких конструкцій із певною стилістичною метою та для передачі великого обсягу інформації.

Список літератури:

1. Грипас Н. Я. Складні багатокомпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського: (Формально-граматичний аспект) // Проблеми граматики і лексикології української мови. Київ, 2001. С. 186–190.
2. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999. 335 с.
3. Дев'ятниця до Богородиці, що розв'язує вузли. Івано-Франківськ: «Апостол», 2014. 31 с.
4. Дзюбак Н. М. Складні сполучниково-безсполучникові багатокомпонентні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковістю // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2013. Вип. 32(1). С. 39–42.
5. Дорошенко С. Функціонування безсполучникових складних речень у художньому стилі // Ритми сучасної філології: Збірник наукових статей. Львів: ПАІС, 2007. С. 298–303.

6. Жалко Т. Мовностилістичні особливості молитви у конфесійному стилі української мови // Волинь філологічна: текст і контекст. 2014. Вип. 17. С. 90–99.
7. Маленькі квіти. Львів: Добра книжка, 2014. 24 с.
8. Марчук Л. М. Роль складних багатокомпонентних речень в організації текстів сучасної української художньої прози // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2010. Вип. 23. С. 117–120.
9. Молитви Хрестового Походу. URL: <http://isusdoludstwa.net/category/molytvvy-hrestovogo-pohodu>.
10. Приходна Н. С. Особливості конфесійного стилю української мови. Культура народів Причорномор'я. 2006. № 92. С. 37–39.
11. Тележкіна О. Складне речення як текст: аналіз структурної організації. Мовознавство. 2009. Вип. 17. С. 38–45.
12. Шкарбан Т. М. Особливості функціонування сурядних сполучників у складних конструкціях з однорідною супідрядністю // Волинь філологічна: текст і контекст. Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Рівне: РДГУ, 2004. Вип. 12. С. 19–23.
13. Шульжук К. Ф. Синтаксис складного речення. Рівне: РДГУ, 2000. 126 с.
14. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СЛОЖНЫХ МНОГОКОМПОНЕНТНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В КОНФЕССИОНАЛЬНОМ СТИЛЕ

Статья посвящена изучению сложных многокомпонентных предложений в текстах конфессионального стиля. Указанные предложения все активнее используют в текстах религиозной тематики. Выяснено, что центральными среди осложненных неэлементарных предложений являются структуры с однородным соподчинением и последовательным подчинением. Характерной особенностью предикативных компонентов контаминированных предложений религиозной тематики является их осложнение обращениями и вводными словами. Основная функция таких конструкций – передать большой объем информации.

Ключевые слова: конфессиональный стиль, тексты религиозной тематики, сложное многокомпонентное предложение, контаминированные образования, стилистическая нагрузка.

PECULIARITIES OF FUNCTIONAL COMPLEX MULTICOMPONENT SENTENCES IN CONFESSONAL STYLE

The article deals with the study of complex multicomponent sentences in texts of confessional style. These sentences are increasingly used in texts of religious themes. It is revealed that the central among complicated non-elementary sentences are structures with a homogeneous subordination and consecutive subtraction. A characteristic feature of the predicative components of contaminated sentences of religious themes is their complication by salutations and parenthetic words. The main function of such structures is to convey a large amount of information.

Key words: confessional style, texts of religious themes, complex multicomponent sentences, contaminated formations, stylistic load.